

Liten färgginst

– en art med udda utbredning

TEXT: SOFIA LUND

Ett av sommarens floraväktarläger hade fokus på liten färgginst. Vi var fjorton personer som deltog. I trakten kring Göta kanal, öster om Väneren, finkammade vi vägkanterna efter arten. Och vi fann vad vi sökte – de klargula blommorna syntes på långt håll. Perfekt tajming!

FOTO: INGELA CARLSTRÖM

Liten färgginst är en flerårig art som blommar från mitten av juni. Den växer främst i vägkanter vilket gjorde inventeringen relativt enkel. De klargula blommorna syntes på håll. Svårare var det att hitta riset på platser där det växte skuggat och ännu inte hade börjat blomma. Att räkna plantor var också svårt, ofta växer de i varandra i mer eller mindre sammanhängande bestånd så inte sällan fick det bli en uppskattning.

Färgginst *Genista tinctoria* är en låg buske med upprätta, gröna kvistar. Ofta är de bara ett par decimeter höga. Bladen är enkla, helbräddade och sitter strödda på grenarna. Blommorna är klargula och relativt stora. De sitter i klasar i grentopparna. Att det är en ärtväxt är inte att ta miste på när den är i blom. Frukten består av en balja med ett fåtal frön i. Arten har en eurasiatisk utbredning och förekommer från Spanien, Frankrike och Storbritannien i väster till Ryssland, Kazakstan, Afghanistan och Iran i öster. Den växer i magra gräsmarker.

I Sverige finns två underarter av färgginst. Dels liten färgginst subspecies *tinctoria*, som anses vara naturligt förekommande, dels stor färgginst subspecies *elatior*. Den senare är en upprätt och mer högväxt buske med trädgårdsursprung. Den odlas för prydnad och förekommer kvarstående och förvildad.

Begränsad utbredning

Den svenska utbredningen av liten färgginst är idag begränsad till fyra kommuner – Degerfors, Gullspång, Mariestad och Töreboda. Varför den växer just här är en gåta. När man studerar växtgeografi ser man att det ofta finns flera arter som har liknande utbredning. Det kan ofta förklaras med klimat eller markens beskaffenhet. Det kan vara företeelser som till exempel mycket nederbörd, lite nederbörd, milda vintrar, långa somrar, kalkrik berggrund, sura bergarter eller liknande som förklarar arters utbredning. Ofta i kombination med varandra. Men färgginstens svenska utbredning liknar ingen annan arts utbredning. Området är inte känt för att ha en särskilt artrik flora. Marken är i stora delar sandig. Men sand finns på många andra ställen i landet. Hur som helst är det på denna magra, sandiga mark som färgginsten trivs. Tidigare har det funnits liten färgginst även runt Halmstad där den växte i bergbranter, på grusåsar och i gles hedskog. De naturliga förekomsterna av färgginst i Halland försvann dock under första halvan av 1900-talet.

Stor färgginst finns glest spridd i Götaland och Svealand. I Danmark är bilden liknande. Där förekommer liten färgginst ganska allmänt på Jylland. Även om den har minskat påtagligt så bedöms den inte vara hotad. Stor färgginst däremot förekommer glest, spridd från odling i hela landet. I Norge anses färgginst vara en främmande art, det vill säga inkommen med människans hjälp i sen tid.

Fler än man tidigare trott

Färgginst har inte floraväktats tidigare så man har egentligen inte vetat hur mycket det finns. De uppgifter som finns är från inventeringen av Västergötlands flora som gjordes under 1980- och 1990-tal. Under sommaren 2024 återbesöktes alla kända förekomster av liten färgginst utom två – den ena lokalen hade räknats 2023 och den andra lokalen gick inte att nå. Där hade markägaren upphämtat allemansrätten genom att spärra av ett ganska stort skogsområde med förbudsskyltar. Hur som helst – 167 lokaler återbesöktes. På 113 av dem kunde arten återfinnas och mängduppskattas. På 54 lokaler kunde arten inte återfinnas. Fem av lokalerna var så förändrade att arten där bedömdes vara utgången. I gengäld hittades 44 nya lokaler. Idag finns således åtminstone 157 lokaler med liten färgginst. Det kan finnas några fler längs de mest trafikerade vägarna där vi hade svårt att komma åt. Totalt räknades eller uppskattades antalet plantor till 58 400. Hela 73 lokaler hyste fler än 100 plantor, 16 lokaler fler än 1 000 plantor och på den talrikaste uppskattades antalet till 10 000 plantor.

Färgginst användes tidigare som färgväxt och gav då en gul färg på garn och textilier. Tillsammans med vejde kunde den ge en grön färg.

Väl känd i trakten

Färgginst noterades av Linné redan 1755. Han skrev att arten ”växer på åkerrenar i Västergötland emellan gårdarna Börstorp och Slättevalå”. Det är i Lyrestad socken. Det äldsta belägget av arten i landet är från just Börstorp, insamlat 1805 av Nordenfeldt och sedermera bevarat på Evolutionsmuseet i Uppsala. Fortfarande idag är det i Lyrestad socken som förekomsterna är som tätast och arten är väl känd i trakten. Den går där under namnet Lyrestadblomma. Flera av varandra oberoende personer som vi träffade under inventeringen berättade att det var en man vid namn Grusén som spred arten. Grusén körde grus i trakten och det är alls inte osannolikt att han därmed, medvetet eller omedvetet spred arten längs traktens vägar. Färgginst sprids främst med frön och kan därmed spridas när sand och grus flyttas från en plats till en annan. Det är en trevlig tanke att han månade om den vackra växten och gjorde det medvetet. En tidig föregångare till Trafikverkets arbete med artrika vägkanter.

Liten färgginst växer idag nästan uteslutande i vägkanter, åkerkanter eller liknande. Några förekomster finns i magra naturbetesmarker. Att det är i just vägkanter man hittar arten kan ha flera förklaringar. Dels var det just på sandig och grusig mark som man förr i tiden anlade vägar. Dels hjälper skötseln av vägkanter till att hålla övrig vegetation nere så att ginsten får tillräckligt med ljus. Sedan kan det nog fortfarande idag ske en del spridning när det görs anläggningsåtgärder längs vägkanter. Vår erfarenhet från sommaren inventering är att flera av de förekomster som tidigare hittades i mindre byar med kulturmarker har försvunnit, då gårdstun omvandlats till gräsmattor och vägkanter och åkerkanter idag domineras av näringsgynnade arter. Det senare indikerar att marken idag är mer näringsbelastad än den var för några decennier sedan. Men vi noterade också att Lyrestadblomman fortfarande idag omhuldas. Vi hittade flera förekomster inne på tomtmark, i en del fall säkerligen ditförd i andra fall kanske den kommit av sig själv och sedan tagits om hand.

Liten färgginst är i dag rödlistad i kategorin sårbar (VU). Med den nya kunskapen om hur stor populationen faktiskt är, och att den verkar vara relativt stabil, så kanske den snarare bör hamna i en lägre kategori när rödlistan uppdateras nästa gång. 🌱